

1 Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 5ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα «Μαθαίνω πώς να μαθαίνω», 7-9 Μαΐου 2010

**ΒΑΣΙΛΙΚΗ-ΓΚΛΟΡΙΑ Α.ΠΑΠΑ
ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ.**

ΜΑΘΑΙΝΩ ΠΩΣ ΝΑ ΜΑΘΑΙΝΩ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΜΗ ΚΑΘΟΔΗΓΗΤΙΚΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΤΟΥ CARL ROGERS.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παιδαγωγικοδιδασκτική αρχή : μαθαίνω πώς να μαθαίνω αποτελεί σήμερα την αφετηρία για την ανακάλυψη και την κατάκτηση της γνώσης από το μαθητή. Γίνεται διερεύνηση του ρόλου του εκπαιδευτικού και της διασύνδεσης με το καθοδηγητικό ,και μη καθοδηγητικό ρόλο του εκπαιδευτικού του CARL ROGERS που αποτελεί αντικείμενο της επιστημονικής συζήτησης στην ευρύτερη εκπαιδευτική κοινότητα.

ΤΟ ΜΑΘΑΙΝΩ ΠΩΣ ΝΑ ΜΑΘΑΙΝΩ ΣΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟΚΕΝΤΡΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ,Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ.

Τόσο η ιστορία της νεοελληνικής εκπαίδευσης, όσο και ειδικές μονογραφίες και παιδαγωγικά βιβλία, αναφέρονται στην δασκαλοκεντρική και μαθητοκεντρική διδασκαλία. Από την απελευθέρωση του ελληνικού κράτους τα εκπαιδευτικά συστήματα εδραιώνουν την αντίληψη του δασκαλοκεντρικού σχολείου, όπου κέντρο της αγωγής και της μάθησης είναι ο δάσκαλος. Αυτό φυσικά με τη γενικότερη σημασία του όρου περιλαμβάνει όλους τους δάσκαλους¹ και τους καθηγητές με αναφορά ακόμα και στην προσχολική αγωγή.

Το παιδαγωγικό κλίμα άρχισε να αλλάζει μετά από την επίδραση που δέχτηκε το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα από τις θεωρίες των επιστημών της αγωγής, **τόσο στην Αμερική όσο και στην Ευρώπη.** Αυτό συντελέστηκε με την παρουσία και ελλήνων παιδαγωγών, που εισήγαγαν αυτές τις θεωρίες στην ελληνική εκπαίδευση με τη διδασκαλία τους και στην συγγραφή επιστημονικών έργων, που αναδόμησαν το εκπαιδευτικό status.

Η ΔΑΣΚΑΛΟΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.

¹ Γίνεται χρήση του όρου πανεπιστημιακός δάσκαλος.

Η δασκαλοκεντρική διδασκαλία βρίσκει την έκφραση της στη διδακτική του Κομένιου, όπου ο δάσκαλος γίνεται δι- δάσκαλος, διδάσκει EX CATHEDRA.² Ο Δι-δάσκαλος είναι ο ήλιος ο οποίος με τη διδασκαλία του αναζωογονεί τη σκέψη των μαθητών του. Ο ρόλος εκπαιδευτικού στο Δασκαλοκεντρικό σχολείο είναι: **Μεταδότης της γνώσης, μεταλαμπαδευτής, δαδούχος, σμιλευτής, και πυρπολητής ψυχών, παντογνώστης πάνσοφος και κινητή εγκυκλοπαίδεια.**³ Η μετάδοση της γνώσης και των αξιών είναι το χαρακτηριστικό γνώρισμα του Διδασκαλοκεντρικού σχολείου. Ο δάσκαλος είναι η δεξαμενή γνώσεων και με τη μετάδοσή τους σβήνει τη μαθησιακή δίψα των μαθητών του. Επομένως τα πάντα εκπορεύονται από τον διδάσκοντα, που φυσικά χρησιμοποιεί τον προφορικό λόγο για τη μετάδοση του περιεχομένου των μαθημάτων στους μαθητές του. Πρόκειται για ένα ανιαρό μονόλογο που **καθηλώνει τη σκέψη του μαθητή και εξαντλείται στην εγκεφαλική μάθηση.** Αυτό είχε τη συστηματική του εφαρμογή στο **ΕΡΒΑΡΤΙΑΝΟ ΣΧΟΛΕΙΟ, που είχε γίνει η σιδερένια πανοπλία του εκπαιδευτικού κατά τον Αλέξανδρο Δελμούζο.** Συγχρόνως ο Δάσκαλος κατά τη δασκαλοκεντρική διδασκαλία μεταλαμπαδεύει τις αξίες στους μαθητές του. Αυτό φυσικά είναι επιθυμητό από την υπάρχουσα κουλτούρα αρκεί να μην γίνει με αυταρχικούς κανόνες, και να δοθεί η δυνατότητα στους μαθητές να βάζουν ως προϋπόθεση **το γιατί.** Η ερώτηση αυτή δεν σημαίνει άρνηση των αξιών αλλά μεγαλύτερη εδραίωση και οικοδόμηση, ώστε να αναπτύξει ο μαθητής την κριτική του σκέψη και να πειστεί με μια επιχειρηματολογία, που να αντέχει στον έλεγχο. Η αντίληψη της δασκαλοκεντρικής διδασκαλίας ήταν ακριβώς μια δογματική διάχυση και πεποίθηση, ότι ο δάσκαλος μεταφέρει τη δάδα των γνώσεων και των Αξιών για να φωτίσει τους μαθητές του, που ήταν φυσικά αναγκασμένοι να ασπαστούν οτιδήποτε εκπορευόταν από τη διδασκαλία. Ο διάλογος φυσικά είχε τεθεί εκποδών και όλη η διδασκαλία έχει καταλήξει σε ένα συνεχή και αναμφισβήτητο μονόλογο. Επομένως ο διδάσκων ήταν πυρπολητής ψυχών. Έπρεπε η **διδασκαλία** να διαπεράσει το συναισθηματικό κόσμο του μαθητή και να δημιουργηθούν οι στάσεις και οι αξίες, που είχαν το αλάθητο.

Χαρακτηριστικό φαινόμενο στη διδασκαλία ήταν και η δραματουργία και η συναισθηματική φόρτιση, που προκαλούσε ισχυρή συγκίνηση στους μαθητές, μετατοπίζοντας έτσι τη σκέψη

2 «Κομένιος: Ο διδάσκαλος κάθεται επί της έδρας. Ο δι-δάσκαλος διορθώνει τα σφάλματα. Μερικοί ορθοί αποστηθίζουν τι έμαθαν. Μερικοί φλυαρούν και δεικνύονται θρασεείς και αμελείς. Ούτοι τιμωρούνται δια ξύλου και ραβδισμού» Από το βιβλίο OREUS PICTUS.T. LION σελ.489.

3 Α.Ε. Παπάς: Σύγχρονη θεωρία και πράξη της παιδείας:τ. Α' Αθήνα χ. χ σελ, 241-254.

3 Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 5ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα «Μαθαίνω πώς να μαθαίνω», 7-9 Μαΐου 2010

και δίνοντας προβάδισμα στο συναίσθημα, με τις εκρήξεις που μπορεί να δημιουργεί μια παρόμοια ατμόσφαιρα. Παράλληλα με τη διδασκαλία ο εκπαιδευτικός έπρεπε να είναι και ο **σμιλευτής των παιδικών ψυχών**, αυτό όμως παραποιεί τη δομή του παιδαγωγικού φαινομένου, γιατί μπορεί κανείς να σμιλεύσει το μάρμαρο, αλλά είναι αδύνατο να πάρει μια σμίλη και να σμιλεύσει τις παιδικές ψυχές. Εκτός αυτού αυτή η εμμονή της διδασκαλίας σε μια άτεγκτη αξιακή διαπαιδαγώγηση είχε πάντα τον κίνδυνο της μονομέρειας και τον εγκλωβισμό **σε μια λανθασμένη ΑΥΤΟΕΙΚΟΝΑ, που καθιστούσε τους μαθητές έρμια λεκτικών σχημάτων ξένων προς τη σκληρή πραγματικότητα.**

Η δασκαλοκεντρική διδασκαλία δεν σταματούσε φυσικά σε όσα εκθέσαμε παραπάνω. Ήθελε τον διδάσκοντα να είναι παντογνώστης και πάνσοφος. Όλα τα μαθήματα έπρεπε να έχουν τον δάσκαλο ψυχή του πνεύματος και της σοφίας. Έπρεπε να γνωρίζει τα πάντα χωρίς να χρησιμοποιεί βοηθητικά μέσα διδασκαλίας, αλλά μόνο τη διανόηση του και να μεταβληθεί σε μια κινητή εγκυκλοπαίδεια. Η γνώση όμως, όπως γνωρίζουμε είναι απέραντη και δεν είναι δυνατόν να αναβιώσει στο σημερινό εκπαιδευτικό σύστημα όλη η σοφία των διανοητών της αρχαίας Ελλάδας, ούτε ακόμη και των μεγάλων επιστημόνων που χάραξαν νέους ορίζοντες στο πεδίο της γνώσης και της επιστήμης.

ΤΟ ΜΑΘΑΙΝΩ ΠΩΣ ΝΑ ΜΑΘΑΙΝΩ ΣΤΟ ΜΑΘΗΤΟΚΕΝΤΡΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ , Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΤΗΝ ΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΣΤΗ ΜΑΘΗΣΗ.

Η μαθητοκεντρική διδασκαλία συνάπτεται με την αλλαγή του ρόλου του εκπαιδευτικού. Τα μηνύματα τόσο από την Ευρώπη όσο και από την Αμερική άλλαξαν τις απόψεις για τη διδασκαλία και τη μάθηση. Από τους γερμανούς παιδαγωγούς διατυπώθηκε η αρχή⁴: **AUS DEM KINDE AUS** δηλαδή: **ξεκινάτε από το παιδί και από την Αμερική είναι γνωστή η ρήση του JOHN DEWEY που υποστηρίζει το⁵: LEARNING BY DOING** δηλαδή **το μανθάνειν δια του πράττειν**, καθώς και οι θέσεις άλλων παιδαγωγών, που είναι πιο ευθυγραμμισμένες με το μαθητοκεντρικό πνεύμα. Για τις θέσεις ξένων και ελλήνων παιδαγωγών, σχετικά με τα μηνύματα της μαθητοκεντρικής διδασκαλίας, θα αναφερθούμε στην συνέχεια, αφού πρώτα κάνουμε μια σύντομη αποσαφήνιση του μαθητοκεντρικού

4 Ρήση της γερμανικής παιδαγωγικής που οριοθετεί την μαθητοκεντρική διδασκαλία **AUS DEM KINDE AUS.**

5 **JOHN DEWEY:** « το μανθάνειν δια του πράττειν» έδωσε νέα ώθηση στη συμμετοχική και ανακαλυπτική συμμετοχή των μαθητών για την κατάκτηση της γνώσης.

4 Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 5ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα «Μαθαίνω πώς να μαθαίνω», 7-9 Μαΐου 2010

σχολείου, του ρόλου του εκπαιδευτικού και την επίπτωση αυτού του νέου πνεύματος στη διδασκαλία.

Το σχολείο είναι γνωστό ως μαθητοκεντρικό και αποτελεί αντίποδα του δασκαλοκεντρικού. Εδώ κέντρο της αγωγής **και της μάθησης είναι ο μαθητής**. Επομένως όλα περιστρέφονται γύρω από το μαθητή.

Ο ρόλος του εκπαιδευτικού αποκτά νέο προσανατολισμό. Είναι πια⁶: «βοηθητικός, συμβουλευτικός, αντιαυταρχικός, δημιουργικός, αντιδιδασκτικός, κοινωνικός, πολιτικός κλπ.» Σύμφωνα με τον L. SEIF η αγωγή **είναι κατανόηση και βοήθεια**⁷. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού επομένως πρέπει να είναι βοηθητικός. Είναι σημαντικό παιδαγωγικό έρεισμα να ανταποκρίνεται κανείς σε κάποιον που χρειάζεται τη βοήθεια του. Σε αυτή την έκκληση για βοήθεια ο εκπαιδευτικός προτρέπει μόνο, όταν αυτή του ζητηθεί και προσπαθεί να βγάλει τον μαθητή από την δυσκολία της μάθησης, να τον κάνει δηλαδή αυτάρκη και αυτόνομο, **ώστε να μαθαίνει πώς να μαθαίνει**. Ο ρόλος του δασκάλου επομένως μπορεί να έχει διάφορες διαστάσεις, να είναι συμβουλευτικός.

Αυτό για τον μαθητόντα είναι σημαντικό, όταν έμπειρος εκπαιδευτικός τον συμβουλεύει, ώστε να μην αναλωθεί σε άσκοπες και άστοχες αναζητήσεις, αλλά να στοχεύσει ακριβώς στο ζητούμενο. Όλοι οι άνθρωποι έχουν ανάγκη συμβουλής και συμβουλών, όπως αυτό φαίνεται σε όλους τους τομείς της κοινωνικής δραστηριότητας. Παράλληλα ο ρόλος στη διδασκαλία παίρνει μορφή καθοδήγησης είτε για τη θεωρητική γνώση είτε για τις δεξιότητες, που απαιτούν μια πρακτική για να καταστεί η όλη διαδικασία αποτελεσματική. Δεν είναι δηλαδή **μεταδότης της γνώσης** αλλά συνεργάτης. Εργάζεται μαζί με το μαθητή του σε ένα **αμοιβαιότητας και ισότητας**, ενθαρρύνοντας τον να κατακτήσει τη γνώση. Η διδασκαλία στο μαθητοκεντρικό σχολείο είναι αντιαυταρχική και αποκτά έναν δημοκρατικό χαρακτήρα. Φυσικά μια αντιαυταρχική διδασκαλία δεν σημαίνει **ασυδοσία και αναρχία**, αλλά λειτουργία σε πνεύμα οροθετημένης σχολικής δράσης, όπου υπάρχουν πάντα κανόνες σεβαστοί απ τη μαθητική κοινότητα και από τον ίδιο τον διδάσκοντα. Κανένα παιδί δεν μπορεί να πει: **παιδί είμαι, ότι θέλω κάνω**. Επίσης κανένας ενήλικας δεν μπορεί να πει: **είμαι διδάσκων, ότι θέλω κάνω**. Η αμοιβαιότητα είναι μια σχέση ενδυνάμωσης της μάθησης αλλά και της

6 Α.Ε. Παπάς: Σύγχρονη θεωρία και πράξη της παιδείας: Αθήνα, χ.χ. σελ. 255-298. : :

7 Αδιαβάθμητη πηγή.

5 Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 5ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα «Μαθαίνω πώς να μαθαίνω», 7-9 Μαΐου 2010

συνύπαρξης στην σχολική τάξη. **Σε ότι αφορά τον αντιδιδασκτικό ρόλο του εκπαιδευτικού δεν σημαίνει ότι καταργείται η διδασκαλία.** Κάτι τέτοιο θα ήταν αδύνατο.

Απλούστατα ο δάσκαλος δε διδάσκει **EX CATHEDRA** με την έννοια του Δασκαλοκεντρικού σχολείου, αλλά **κινητοποιεί και δραστηριοποιεί τους μαθητές του να κατακτήσουν τις γνώσεις με προσωπική συμμετοχή και να οικοδομήσουν τις αξίες.**

Άλλωστε και ο Pestalozzi είχε διατυπώσει τη σοφή ρήση για τη Διδασκαλία και το Δάσκαλο, που πρέπει και σήμερα να μην ξεχνούν οι εκπαιδευτικοί. Πριν μπει ένας Δάσκαλος στην τάξη, θα πρέπει να έχει υπόψη τρία βασικά πράγματα: **ΚΕΦΑΛΙ- ΚΑΡΔΙΑ- ΧΕΡΙ.**⁸ Αυτό το τρίπτυχο συνοψίζει τις **ΓΝΩΣΕΙΣ τις ΑΞΙΕΣ και τις ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ.** Δεν απευθύνεται ο Δάσκαλος μόνο στο κεφάλι του μαθητή. Δεν κάνει εγκεφαλική διδασκαλία. Απευθύνεται και στο αξιακό περιβάλλον του μαθητή, αλλά και στο χέρι, που είναι οι δεξιότητες. Αυτά τα τρία πράγματα τα βρίσκουμε σήμερα στις περίφημες ταξινομήσεις του **B.S.Bloom:** Γνωστικός τομέας- Συναισθηματικός τομέας- Ψυχοκινητικός τομέας. Άρα μια καλή διδασκαλία πρέπει να έχει υπόψη της **τον ΤΡΙΣΔΙΑΣΤΑΤΟ ΜΑΘΗΤΗ**⁹ και όχι το **ΜΟΝΟΔΙΑΣΤΑΤΟ**, όπως ήθελε ο ΕΡΒΑΡΤΟΣ με την εγκεφαλική μάθηση. Αν όμως ένας ΔΑΣΚΑΛΟΣ δε μπορεί να κινητοποιήσει και να δραστηριοποιήσει τους μαθητές του, τότε δεν έχει άλλη λύση από το να ανέβει στην έδρα και να διδάξει τα μαθήματα από καθέδρας: **EX CATHEDRA.** Τώρα για τον κοινωνικό και πολιτικό ρόλο στη διδασκαλία εννοούμε ότι ο μαθητής πρέπει να κοινωνικοποιηθεί, γιατί όπως τονίζει και ο **καθηγητής Π.Δ.Ξωχέλλης ο Δάσκαλος είναι: ΔΙ-ΔΑΣΚΑΛΟΣ- ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΟΣ ΚΑΙ ΚΡΙΤΗΣ.**¹⁰ Ο παντογνώστης εκπαιδευτικός μιλάει **EX CATHEDRA** σε μια αντιδιαλογική διαδικασία για την αγωγή και τη μάθηση.

που μαθαίνετε Ο BO DAN ANDERSEN στο κόκκινο βιβλιαράκι των μαθητών γράφει τα εξής:

«Οκτώ καθηγητές στους δέκα διδάσκουν από «καθέδρας», δηλαδή εκείνοι αποφασίζουν τι θα κάνει όλη η τάξη:γιατί θα μιλάει, τι θα διαβάσει, τι θα γράψει. Που και που ο καθηγητής κάνει ερωτήσεις σε όλη την τάξη ή σε ένα μαθητή. Αλλά ποτέ δεν το κάνει για να ζητήσει τη γνώμη σας πάνω σ αυτά. Τις περισσότερες φορές, σας ρωτάει για να ελέγξει αν παρακολουθείτε κι αν καταλάβατε αυτό που σκέφτεται αυτός.

Πολλές φορές κάνει ερωτήσεις μόνο και μόνο για να μη ξεχνάτε ότι είναι εκεί. Είναι γνωστό εδώ και πολύ καιρό, ότι 50' λεπτά διδασκαλίας από «καθέδρας» είναι πολύ κουραστικά για τους μαθητές. Η διδασκαλία εξακολουθεί να γίνεται από «καθέδρας»

8 Γ.Παλαιολόγος: Ιωάννης Ερρίκος Πεσταλλότσι: Η ζωή και το έργο του, Αθήνα 1953, σ.10κ.ε.

9 D.Baum κ.α.:

10 Π.Δ.Ξωχέλλης: Παιδαγωγική του Σχολείου, Θεσ/νική 1991, σ. 55 κ.ε.

6 Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 5ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα «Μαθαίνω πώς να μαθαίνω», 7-9 Μαΐου 2010

και διαρκεί 50' λεπτά. Υπάρχουν καθηγητές που νομίζουν ότι κάνουν ατομική διδασκαλία και ότι ενδιαφέρονται για κάθε μαθητή χωριστά επειδή εξετάζουν τους μαθητές έναν. Αλλά αφού υποτίθεται ότι ακούει όλη η τάξη, εξακολουθεί η διδασκαλία να είναι από «καθέδρας». Αν ο καθηγητής σας μοιράσει ένα βιβλίο, σας βάζει να διαβάσετε ένα απόσπασμα και να πείτε μετά τη γνώμη σας, πρόκειται πάλι για διδασκαλία από καθέδρας»¹¹. Ο καθηγητής Β. Massialas προτείνει το διερευνητικό μοντέλο διδασκαλίας που εκτείνεται σε έξι στάδια: ¹²

1. Αφόρμηση
2. Υπόθεση
3. Διευκρίνιση
4. Εξερεύνηση
5. Επιβεβαίωση
6. Γενίκευση

Στο βιβλίο του «Το σχολείο εργαστήριο της ζωής», γράφει: «Είναι λογικό οι διδακτικές μέθοδοι, που χρησιμοποιούνται στο σχολείο να ευθυγραμμίζονται με τον τρόπο διακυβέρνησης του σχολείου και τη δομή του προγράμματος. Οι διδακτικοί τρόποι που ανταποκρίνονται καλύτερα στο πρόγραμμα του σχολείου-εργαστηρίου είναι οι μέθοδοι της «διερεύνησης», της «ανακάλυψης» και της «επίλυσης των προβλημάτων». Ο καθηγητής Π.Δ. Ξωχέλλης εισηγείται την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και προτιμά τη διαλογική μορφή της διδασκαλίας. ¹³ «Από τη σκοπιά αυτή στο επίκεντρο της διδασκαλίας τοποθετείται ο μαθητής με τα βιώματα, τις εμπειρίες και τα ενδιαφέροντα; Του. Η σχολική εργασία αποκτά ως γνώμονα τρεις κυρίως διδακτικές αρχές, την αυτενέργεια του μαθητή, την εποπτικότητα και την παιδοκεντρικότητα της διδασκαλίας, ενώ η διδακτική έρευνα διευρύνεται και καλύπτει, εκτός από την πορεία, τις μορφές και τα μέσα διδασκαλίας, το σχεδιασμό και την οργάνωση της διδασκαλίας, καθώς και τη σχέση εκπαιδευτικού και μαθητή». Με τη διδασκαλία ασχολήθηκε και ο Ε. Παπανούτσος και αναφέρεται στον εκπαιδευτικό, ο οποίος μπαίνει στη σχολική τάξη για να διδάξει. Όλοι τρέχουν και ζητάνε συνταγές αλλά κατά τον Παπανούτσο, τέτοιες συνταγές δεν υπάρχουν. Δεν υπάρχει δηλαδή

11 BO DAN ANDERSEN κ.α.: DEN LILE ROSE BOG FOR SKOLEEVER:Μετάφραση:Ε. Βαρίκας:Αθήνα 1975,σελ.12-13.

12 Βύρωνα Μασσιάλα: Το σχολείο εργαστήριο της ζωής: Εισαγωγή στη Μεθοδολογία της διδασκαλίας των κοινωνικών σπουδών, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1984, σε. 59.

13 Π.Δ. Ξωχέλλης: Παιδαγωγική του Σχολείου, Θεσ/νική 1991, σελ. 65.

7 Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 5ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα «Μαθαίνω πώς να μαθαίνω», 7-9 Μαΐου 2010

ένας τέτοιος «τυφλοσούρτης», που σε βγάζει από το αδιέξοδο: ¹⁴ «Εύλογη είναι η ανησυχία των επίδοξων δασκάλων, που τρέμουν όταν συλλογίζονται «πώς θα κάνουν μεθαύριο το μάθημά τους» και ικετεύουν τον «Καθηγητή Παιδαγωγικής» ή τους έμπειρους στο επάγγελμα συναδέλφους των να τους δώσουν διδακτικές οδηγίες, τη «μέθοδο», το κλειδί – όπως το φαντάζονται – για να ανοίξουν την κλειστή πόρτα της επιτυχημένης διδασκαλίας. Τους καταλαβαίνω. Νομίζουν ότι υπάρχει ένας τέτοιος «τυφλοσούρτης» και ψάχνουν να τον βρουν. Τα πιο περιζήτητα βιβλία από νεαρούς εκπαιδευτικούς είναι τα εγχειρίδια της «Ειδικής Διδακτικής», τα (εγκόλπια της τέχνης τους). Αυτοί έπρεπε εξ αρχής να τους πουν ότι δεν υπάρχει για το Δάσκαλο κάτι ανάλογο με τον «Οδηγό κυκλοφορίας» που έχει γραφτεί για τους αυτοκινητιστές... Όπως δεν υπάρχει, δεν είναι δυνατόν να υπάρχει «οδηγός» για τους μουσουργούς «πώς να συνθέτουν ένα μουσικό έργο», ή για τους «πολιτικούς» πώς να κυβερνούν μια χώρα». Ο Αλέξανδρος Δελμούζος, ένας από τους εισηγητές του μαθητοκεντρικού σχολείου και της μαθητοκεντρικής διδασκαλίας, διαχωρίζει τους όρους Δι-δάσκαλος και Δάσκαλος και κάνει σφοδρή κριτική στο Ερβαρτιανό σύστημα διδασκαλίας που είχε εδραιωθεί στην Ελλάδα. Έτσι το δασκαλοκεντρικό σχολείο κυριάρχησε αρκετές δεκαετίες και αποτέλεσε τη σιδερένια πανοπλία του Δασκάλου κατά το Δελμούζο: ¹⁵ «Αν όμως η μέθοδος αυτή, στην τελευταία μάλιστα μορφή της είχε καταντήσει σωστή σιδερένια φορεσιά για δάσκαλο και μαθητή, σε μας έγινε ακόμη πιο αφύσικη με το γλωσσικό όργανο που χρησιμοποιούσε. Ο διάλογος ανάμεσα στο δικό μας δάσκαλο και τους μαθητές του, που είχε σκοπό να κεντά την αυτενέργεια των παιδιών, γινόταν σε μια γλώσσα άσχετη με την πραγματική ψυχική μας ζωή, στην καθαρεύουσα, που ούτε τα παιδιά την κατείχαν, ούτε και ο δάσκαλος τη ζούσε». Από τους Έλληνες παιδαγωγούς σημαντικές είναι οι θέσεις του Δ. Γληνού, που μιλάει για το σχολείο υπνωτήριο και Προκρούστη των παιδικών ψυχών. Πρόκειται για το σχολείο, που φυλακίζει τους μαθητές και τους εφοδιάζει μόνο με χαρτιά και όχι με γνώσεις για τη ζωή : ¹⁶ «Δεν θέλω να ρίψω το βλέμμα εις εικόνας θλιβεράς, δεν θέλω να ψάλλω Ιερεμιάδας. Όλοι τα γνωρίζετε, όλοι τα αισθάνεσθε, όλοι τα βλέπετε, όλοι τα εξήσατε τα θλιβερά πράγματα. Όλοι το εγνωρίσατε το σχολείο φυλακήν και το σχολείον υπνωτήριον, το σχολείον των λόγων, των γραμματικών τύπων και των κενών φράσεων, το σχολείον το σκοτεινόν εσωτερικώς και εξωτερικώς, το σχολείον του Ευρώτος και του ψυχικού αποπνιγμού το σχολείον οδοστρωτήρα και προκρούστην των ψυχών, το

14 Ε.Π.Παπανούτσου: Η παιδεία το μεγάλο μας πρόβλημα, Αθήνα 1976, σελ. 13 κ.ε.

15 Ν.Τερζής: .παιδαγωγική του Αλεξάνδρου Π. Δελμούζου, Θε/νίκη 1983.

16Δ. Γληνός: Ένας άταφος νεκρός, Αθήνα 1925, σελ. 303-304.

8 Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 5ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα «Μαθαίνω πώς να μαθαίνω», 7-9 Μαΐου 2010

σχολείον το αφρονημάτιστον, το σχολείον που δίδει «χαρτιά» και τίποτε άλλο, το σχολείον το περιφρονούμενον από μαθητάς, από γονείς, από κοινωνίαν και πολιτείαν». Ο **GEORGE DENNISON** υποστηρίζει, ότι η μάθηση δεν είναι αποτέλεσμα της διδασκαλίας:¹⁷ **«Διαβάζουμε ένα σωρό στατιστικές και ποσοστά, και μας λένε ότι η μάθηση είναι αποτέλεσμα της διδασκαλίας, πράγμα που ποτέ δεν είναι και ποτέ δεν ήταν.** Ακούμε να μιλάνε για ένα σωρό καινούριες βελτιώσεις του προγράμματος διδασκαλίας, για νέα ρεύματα όσον αφορά την εκπαίδευση των Δασκάλων, καθώς και για ένα σωρό εξελίξεις όσον αφορά την προγραμματισμένη καθοδήγηση με λίγα λόγια, μιλάνε για όλα εκτός από ένα και μοναδικό αντικείμενο όλης αυτής της δραστηριότητας: **Δε μιλάνε καθόλου για τα ίδια τα παιδιά.** Αυτός είναι και ο βασικός λόγος, παρά την τεράστια ανάλωση τόσο σε χρήμα όσο και σε ανθρώπινη προσπάθεια δεν έχει σημειωθεί απειροελάχιστη πρόοδος σε αυτόν τον τομέα. Η δική μας εμπειρία ήταν εντελώς το αντίθετο. Τα παιδιά μας αντιλαμβάνονταν ανθρώπους, κι εμείς ανταποκριθήκαμε σε αυτά, σα σε ανθρώπους. Το σχολείο δεν το αντιληφθήκαμε σα μια παρένθεση της ζωής, αλλά σα μια περίοδο εντατικοποίησης της ζωής. Και ήταν αυτό ακριβώς βέβαια, που έκανε το εγχείρημά μας τόσο κοπιαστικό για τους Δασκάλους». Ο **IVAN ILLICH** επικρίνει το δασκαλοκεντρικό σχολείο και εισηγείται **την αποσχολιοποίηση**. Φυσικά δεν υπάρχει κοινωνία χωρίς σχολεία, αλλά οι θέσεις του αφυπνίζουν το εκπαιδευτικό σύστημα, ώστε να περιορίσει τα λάθη του. Ο **ILLICH** γράφει:¹⁸ **«Πολλοί μαθητές, φτωχοί, κυρίως, μαθητές, καταλαβαίνουν από ένστικτο τι ζημιιά τους κάνει το σχολείο. Τους βάζουν στο σχολείο για να μάθουν να συγγέουν τη διαδικασία με την ουσία. Και αφού γίνει το μπερδεμα αυτό, ξεπροβάλλει μια καινούρια λογική:όλο, και περισσότερη αγωγή ίσον όλο και καλύτερα αποτελέσματα, ή: η κλιμάκωση οδηγεί στην επιτυχία. Έτσι ο μαθητής, κάνοντας το σχολείο του, αρχίζει και μπερδεύει τη διδασκαλία με τη μάθηση, την ιεραρχική παραγωγή με τη μόρφωση, το δίπλωμα με την ικανότητα, το λέγειν με το κατά πόσο μπορείς να πεις κάτι καινούριο. Με το σχολείο η φαντασία του καταντάει να στρέφεται προς την υπηρεσία και όχι προς την αξία».** Σε ό,τι αφορά τον πολιτικό ρόλο του Δασκάλου στη διδασκαλία, αυτό δε σημαίνει ότι πρέπει να μιλήσει για την κομματική του ταυτότητα- αλλά για το ρόλο του ως ΠΟΛΙΤΗ. Έτσι με τη νέα αυτή διαλεκτική σχέση μεταξύ παιδαγωγού και παιδαγωγούμενου η διδασκαλία παίρνει πια τον προσανατολισμό που υποστηρίζουν **οι καθηγητές: Γ.Φλουρής και Μ.Κασσωτάκης,** μεταφέροντας τη ρήση του

¹⁷ **Dickens κ.α.: Η ιδεολογία της εκπαίδευσης και η μάθηση της Ελευθερίας, Αθήνα 1979, σελ. 148.**

¹⁸ **Ivan Illich: Κοινωνία χωρίς σχολεία, μτφρ. Β.Αντωνόπουλος, Αθήνα 1976, σελ. 11.**

R.Gagné:¹⁹ «**Διδασκαλία, κατά το R.Gagné**, είναι το σύνολο των ενεργειών που κάνει ο δάσκαλος για να προκαλέσει, να ενισχύσει και να παρωθήσει τη μάθηση. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο **R.Gagné** δεν κάνει λόγο για μετάδοση της μάθησης, αλλά υπογραμμίζει ότι στόχος της διδασκαλίας είναι να προκαλέσει μάθηση, υπονοώντας ότι και ο μαθητής μπορεί με τις κατάλληλες ενέργειες του δασκάλου και τη δημιουργία των απαραίτητων προϋποθέσεων και συνθηκών να παράγει και όχι μόνο να δέχεται τη γνώση. Η παραγωγή γνώσης εκ μέρους του μαθητή έχει την έννοια της δημιουργικής εκμετάλλευσης και αυτόβουλης επέκτασης των όσων μαθαίνει στο σχολείο ή αλλού με στόχο την ικανοποίηση των αναγκών του. Μέσα στο παραπάνω πλαίσιο η μετάδοση γνώσεων από μέρους του δασκάλου στο μαθητή δεν καταργείται ούτε υποβαθμίζεται. Απλώς, στο ρόλο αυτό του δασκάλου προστίθεται και ένας άλλος: η υποβοήθηση του μαθητή να κυριαρχήσει πάνω στη σωρεία των πληροφοριών, των οποίων είναι φορέας, να τις οργανώσει με το δικό του τρόπο, να τις εμπλουτίσει ερευνώντας μόνος του και να τις εκμεταλλευθεί δημιουργικά». Επίσης ο R.Gagné θα υποστηρίξει ότι η ενεργός συμμετοχή του μαθητή στη διδασκαλία μπορεί να μεταβάλλει τη διαδικασία αυτή σε μάθηση: ²⁰ « **Η διδασκαλία υποστηρίζει ο Gagné, δεν είναι μόνο μια διαδικασία μετάδοσης πληροφοριών, αλλά και ένας τρόπος ενεργοποίησης των δυνατοτήτων του μαθητή. Εκείνος, με άλλα λόγια, που μεταβάλλει τη διδασκαλία σε μάθηση δεν είναι ο δάσκαλος αλλά ο μαθητής. Ο πρώτος διαδραματίζει το ρόλο του βοηθού και του διευκολυντή στην επιτέλεση ενός έργου που θα υλοποιήσει ουσιαστικά ο δεύτερος. Αυτό σημαίνει ότι για να λάβει χώρα μάθηση θα πρέπει όχι μόνον ο δάσκαλος αλλά και ο μαθητής να έχει κατάλληλα προετοιμαστεί. Πρέπει, δηλαδή, να βρίσκεται σε κατάσταση που ευνοεί την πρόσληψη και την επεξεργασία των ερεθισμάτων που θα δεχθεί και να βοηθήσει με κατάλληλες και σωστά οργανωμένες διδακτικές ενέργειες να επιτύχει το στόχο του**». Στη μαθητοκεντρική διδασκαλία έχουν αναφερθεί διάφοροι παιδαγωγοί και διδακτολόγοι αλλά και γενικότερα διανοητές από το χώρο των επιστημών της αγωγής. Σημαντική είναι η θέση του **R.Gagné**, γνωστικού ψυχολόγου, που θα υποστηρίξει ότι η μάθηση πραγματοποιείται σε στάδια και διαδοχικές φάσεις. Δεν αποδέχεται την ύπαρξη καλών και κακών μαθητών και έχει ως αφετηρία του τις αισθητηριακές εγγραφές, τη βραχυπρόθεσμη και μακροπρόθεσμη μνήμη. Ειδικότερα προτείνει διάφορα στάδια μάθησης ως εξής:²¹

1.Φάση παρότρυνσης

19 Μ.Κασσωτάκης-Γ.Φλουρής: Μάθηση και Διδασκαλία, τ.Α. Μάθηση: Αθήνα 2006, σ.31.

20 Μ.Κασσωτάκης-Γ.Φλουρής:ό.π. σελ. 33.

21 Μ.Κασσωτάκης-Γ.Φλουρής:ό.π. σελ. 166 – 175.

10 Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 5ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα «Μαθαίνω πώς να μαθαίνω», 7-9 Μαΐου 2010

2. Φάση σύλληψης
3. Φάση πρόσκτησης
4. Φάση συγκράτησης
5. Φάση ανάκλησης
6. Φάση γενίκευσης
7. Φάση εκτέλεσης
8. Φάση επανατροφοδότησης.

Επομένως η θεωρία είναι συστηματοποιημένη πράξη και τανάπαλιν.

ΤΟ ΜΑΘΑΙΝΩ ΠΩΣ ΝΑ ΜΑΘΑΙΝΩ ΚΑΙ ΟΙ ΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ MAX STIRNER²²:

Ωστόσο πριν ακόμα εμφανιστεί στο προσκήνιο ο A.S.Neill, ένας άλλος ριζοσπάστης, ο Max Stirner, γνωστός από τον κύκλο των Νεαρών Χεγκελιανών (κύκλος των Απελεύθερων, Βερολίνο 1842), έδωσε το στίγμα μιας αντιαυταρχικής και ελεύθερης διαπαιδαγώγησης.

Στο έργο του: Οι λανθασμένες αρχές της Παιδείας μας, αναφέρεται στο αυταρχικό σχολείο που καταπνίγει την παρηρησία και την υπερηφάνεια του παιδιού. **Ο STIRNER**, διαπιστώνει ότι η παιδική αυθάδεια και η αμφισβήτηση **δεν απειλούν την ελευθερία του εκπαιδευτικού**. Ο Δάσκαλος, δεν πρέπει να καταστείλει βάνανυσα την παιδική έκρηξη με εξουσιαστικές δομές. Αντί αυτού, αντιτάσσει στο παιδικό πείσμα το θώρακα της δικής του ελευθερίας. **Εκεί προσκρούει η παιδική αμφισβήτηση και αναθεωρείται αποτελεσματικά και κριτικά μέσα από την αμοιβαιότητα και την ισότητα**. Ο M.STIRNER γράφει: «...Ας μην καταπνίγει κανείς την ελευθεροστομία και την υπερηφάνεια του παιδιού. Η δική μου ελευθερία δεν απειλείται από τη δική του αυθάδεια. Διότι όταν εκφυλίζεται η υπερηφάνεια σε πείσμα, το παιδί θέλει να μου ασκήσει βία. Τότε εγώ, που είμαι τόσο ελεύθερος όσο και το παιδί, δεν είμαι υποχρεωμένος να την ανεχθώ. Πρέπει όμως προκειμένου να αμυνθώ, να καλυφθώ πίσω από τη βολική προστασία της εξουσίας; Όχι, θα αντιτάξω το θώρακα της δικής μου ελευθερίας, και τότε το πείσμα του μικρού θα συντριβεί από μόνο του. **Όποιος είναι ολοκληρωμένος άνθρωπος, δεν έχει ανάγκη να γίνει εξουσία²³**».

22 Μόνικα Παπά: **Η «απαράδεκτη» εναντιολογία της κατεστημένης εκπαίδευσης:Περιοδικό Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική:Τ, 2.Αθήνα 2005**.Βλ.και:MAX STIRNER,,: Οι λανθασμένες αρχές της Παιδείας μας, Ελεύθερος Τύπος 2000, σελ.:75.

23 Μόνικα Παπά: **Η «απαράδεκτη» εναντιολογία της κατεστημένης εκπαίδευσης:Περιοδικό Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική:Τ, 2.Αθήνα 2005**.Βλ.και:MAX STIRNER,,: Οι λανθασμένες αρχές της

Παιδείας μας, Ελεύθερος Τύπος 2000, σελ.:75.

11 Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 5ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα «Μαθαίνω πώς να μαθαίνω», 7-9 Μαΐου 2010

5. ΟΙ ΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ CARL ROGERS ΓΙΑ ΤΗ ΜΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΟΜΕΝΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΜΑΘΑΙΝΩ ΠΩΣ ΝΑ ΜΑΘΑΙΝΩ²⁴:

Την οριοθέτηση του μαθαίνω πώς να μαθαίνω και της μη κατευθυνόμενης παιδαγωγικής μάς τη δίνει Ο CARL ROGERS με το ακόλουθο κείμενο: Ο CARL ROGERS²⁵, υποστηρίζει μια καινοφανή θέση για τη διδασκαλία που έχει ως εξής: «Κανένας δε μπορεί να διδάξει σε κάποιον άλλον να διδάσκει. Οτιδήποτε μπορεί να διδαχτεί σ' άλλο άτομο είναι σχετικά άχρηστο και δεν επηρεάζει καθόλου ή επηρεάζει ελάχιστα τη συμπεριφορά του. Οι μόνες γνώσεις που μπορούν να επηρεάσουν τη συμπεριφορά ενός ατόμου είναι οι γνώσεις που το άτομο ανακαλύπτει από μόνο του και στη συνέχεια τις οικειοποιείται.

-Οι γνώσεις αυτές δεν μπορούν να μεταδοθούν άμεσα στους άλλους.

-Τα αποτελέσματα της διδασκαλίας είναι ασήμαντα ή επιζήμια. Πρέπει να απαρνηθούμε κάθε διδασκαλία, να καταργήσουμε τις εξετάσεις, τα διπλώματα και τους βαθμούς».

6. ΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΚΑΝΕΙ Ο ΔΑΣΚΑΛΟΣ ΣΤΟ ΜΑΘΑΙΝΩ ΠΩΣ ΝΑ ΜΑΘΑΙΝΩ :

Α. Προτεραιότητα στη μαθητική ερώτηση: Να ρωτάει ο μαθητής που αγνοεί και να απαντά ο Δάσκαλος που γνωρίζει.

Β. ο Δάσκαλος να αοφεύγει τις πνευματικόνες ερωτήσεις προς τους μαθητές του.

Γ. να έχει ως αρχή τον έντιμο τρόπο διδασκαλίας του J. BRUNER: Όλοι μαθαίνουν όλα ή σχεδόν όλα ,αρκεί να τα δώσουμε στο γλωσσικό επίπεδο των μαθητών.

Δ. Η διδασκαλία να στηρίζεται στην αμοιβαιότητα και την ισότητα μεταξύ παιδαγωγού – παιδαγωγούμενου.

Ε. Παρώθηση του μαθητή να κατακτήσει τη γνώση με προσωπική συμμετοχή.

ΣΤ.Ο ρόλος του πρέπει να είναι: βοηθητικός, συμβουλευτικός, συνεργατικός ,καθοδηγητικός,αντιδιδακτικός,αντιαυταρχικός,κοινωνικός,πολιτικός κλπ²⁶.

Ζ. Να έχει ως αντίπαλο δέος τις θέσεις του CARL ROGERS.

Συμπέρασμα: μόνο με το μαθαίνω πώς να μαθαίνω μπορούμε να υλοποιήσουμε τη ρήση του Μονταίνιου που υποστηρίζει: ότι :Το αποστηθίζει δεν είναι γινώσκειν²⁷.

24 DICKENS-HENRY-HOLT κ.΄α: Η ι δεολογία της εκπαίδευσης και η μάθηση της ελευθερίας:Εκδόσεις Καστανιώτης,Αθήνα 1979,σελ.268-270.

25 . Α.Ε. ΠΑΠΑΣ: Σύγχρονη θεωρία και πράξη της παιδείας:Αθήνα,χ.χ. σελ 231-233. .: :

26 Α.Ε. ΠΑΠΑΣ: Σύγχρονη θεωρία και πράξη της παιδείας:Αθήνα,χ.χ. σελ 231-233. .: :

27 Montaigne:Δοκίμια: Με πρόλογο, μετάφραση,σημειώσεις: Κλέωνος Παράσχου. ΕκδόσειςΑναγνωστίδη: Αθήνα :χ.χβλ.και: E.Spencer.Η αγωγή (μτφρ Δ. Και Π.Α.Λασκάρεως) Αθήνα 1914.

7. Ο ΜΗ ΚΑΘΟΔΗΓΗΤΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΤΟ ΜΑΘΑΙΝΩ ΠΩΣ ΝΑ ΜΑΘΑΙΝΩ:

Τον μη καθοδηγητικό και τον καθοδηγητικό ρόλο του εκπαιδευτικού μπορεί να δεί κανείς στον

πίνακα που παραθέτουμε²⁸:

	ΜΗ ΚΑΘΟΔΗΓΗΤΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ.			ΚΑΘΟΔΗΓΗΤΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ.
1.	Ο δάσκαλος να είναι ρευστός.		1.	Ο δάσκαλος παίζει προκαθορισμένο ρόλο και ενσαρκώνει τη γνώση.
2.	Ο δάσκαλος αυτοεπιβεβαιώνεται σαν άτομο, δεν κρίνει το μαθητή με προκαθορισμένο σύστημα αξιών.		2.	Απαιτεί απροφάσιστη υποταγή στις προκαθορισμένες αξίες. Πρόκειται για εμπαθή κατανόηση. Ανελεύθερη ανάπτυξη του μαθητή.
3.	Απελευθερώνει το δυναμικό ενέργειας του μαθητή. Δεν υποχρεώνει κανείς τους μαθητές να ζητήσουν τη βοήθεια του.		3.	Είναι παντογνώστης, πληροφορεί και αποκαλύπτει.
4.	Δεν υπάρχει για το δάσκαλο απολυτοποιημένος στόχος, ούτε ταπείνωση, επιβράβευση, τιμωρία και κριτική.		4.	Ο δάσκαλος είναι σεβαστό πρότυπο, τύραννος ή ήρωας: Οι μαθητές αναπτύσσουν ανταγωνιστική σχέση.
5.			5.	

Ο **CARL ROGES** προειδοποιεί τα εκπαιδευτικά συστήματα να περάσουν από το βερμαλισμό των λόγων στη βιωματική μάθηση. Ιδιαίτερα οι μελλοντικοί εκπαιδευτικοί πρέπει να αποκτήσουν διδακτικά βιώματα μέσα από τη σχολική πρακτική. Τα βιώματα είναι μια αλληλουχία που περιέχει συνείδηση και συναίσθημα και ακόμα έναν καθηλωτικό στοχασμό. Ο **JOHN DEWEY** διακήρυξε το **LEARNING BY DOING**: Το μαθαίνει δια του πράττειν. Η εγκεφαλική μάθηση, όπως λειτουργούσε στο νοησιαρχικό σχολείο του Ερβάρτου απέτυχε, Οι γνώσεις Επομένως που παρέχονται με τη διδασκαλία είναι άχρηστες κατά τον Rogers και δεν επηρεάζουν τη συμπεριφορά μας. Οι μόνες

²⁸ Α.Ε. ΠΑΠΑΣ: Σύγχρονη θεωρία και πράξη της παιδείας: Αθήνα, χ.χ. σελ 231-233, απόπου και ο πίνακας.:

13 *Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 5ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα «Μαθαίνω πώς να μαθαίνω», 7-9 Μαΐου 2010*

γνώσεις που επηρεάζουν τη συμπεριφορά μας είναι αυτές που ο καθένας ανακαλύπτει και κατακτά με προσωπική συμμετοχή. Τις γνώσεις αυτές τις οικειοποιείται το άτομο ,και έχουν εκτός των άλλων και χρηστικό χαρακτήρα.Η διδασκαλία κατά τον ROGERS έχει επιζήμια αποτελέσματα και πρέπει να καταργηθεί καθώς και οι εξετάσεις ,τα διπλώματα και οι βαθμοί.Για το ρόλο του εκπαιδευτικού ο Rogers υποστηρίζει ότι πρέπει να αντικαθοδηγητικός και ρευστός.

Η Ρευστότητα του ρόλου δεν έχει ηθική διάσταση ,αλλά γνωστική. Ο εκπαιδευτικός πρέπει να μεταπλάθει τη σκέψη μέσα από τη σκέψη των μαθητών του ,όπως παρατηρεί και ο PAULO FREIRE. Ο Εκπαιδευτικός δεν κατέχει την απόλυτη βεβαιότητα.Δεν τιμωρεί και δεν επιβραβεύει με τις μεθόδους του παραδοσιακού σχολείου.Ο μαθητής είναι απελευθερωμένος δρα και κινείται με γνώμονα ην εσωτερική αυτονομία και τους κανόνες ευπρέπειας και καλής συμπεριφοράς.Η διαδικασία μαθαίνω πώς να μαθαίνω εμπεριέχει και στοιχεία της θεωρίας του Rogers. Κατά την άποψή μας στο σχολείο χρειάζεται ο καθοδηγητικός ρόλος του εκπαιδευτικού και οι απόψεις του Rogers παρά τη θεωρητική τεκμηρίωση στη σχολική πράξη φαίνονται κάπως ουτοπικές.Ως ένα παιδαγωγικοδιδασκτικό μήνυμα ελέγχο το ρόλο του εκπαιδευτικού στο παραδοσιακό σχολείο,που ηταν ρόλος²⁹:

μεραδότη,μεταλαμπαδευτή,δαδούχου,σμιλευτή και πυρπολητή ψυχών,παντογνώστη,πάνσοφου και κινητής εγκυκλοπαιδείας.Σήμερα θα πρέπει να κυριαρχήσει η αρχή: μαθαίνω πώς να μαθαίνω και ο ρόλος του εκπαιδευτικού να έχει μαθητοκεντρικό προσανατολισμό³⁰,δηλαδή να είναι: «βοηθητικός,συμβουλευτικός ,συνεργατικός,αντιαυταρχικός, δημιουργικός,αντιδιδασκτικός,κοινωνικό,πολιτικός κλπ.»Το συμπέρασμα συμπυκνώνεται στη θέση του **JEAN PIAGET**:

«Μαθαίνω σημαίνει ανακαλύπτω»

SUMMARY

The pedagogical and teaching principle: learning how to learn, today forms the beginning for students in order to discover and conquer knowledge. There is a probe in the role of the teacher and the interconnection with his leading and not leading role of Carl Rogers. This issue continues to be of great concern in the wide teaching community.

29 Α.Ε. ΠΑΠΑΣ: Σύγχρονη θεωρία και πράξη της παιδείας:Αθήνα,χ.χ. σελ 255-258 .: .:

30 Α.Ε. ΠΑΠΑΣ: Σύγχρονη θεωρία και πράξη της παιδείας:Αθήνα,χ.χ. σελ. .: 255-298 .:

14 *Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 5ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα «Μαθαίνω πώς να μαθαίνω», 7-9 Μαΐου 2010*

Ενδεικτική Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

- Αλτουσέρ Λ.:Ιδεολογία και ιδεολογικοί μηχανισμοί του κράτους.Αθήνα 1937
- Αμαριώτου Μ.:Ι.Π Κοκκώνης. Ο πρώτος μας παιδαγωγός,1937
- Αναγνωστόπουλος Β.Δ.: ποίηση και σχολείο, εκδ.Πατάκη,Αθήνα 1984
- Αραβανής Γ.: Αυθεντία και εκπαίδευση, Εκδ.Γρηγόρη, Αθήνα 1997.
- Βαγιανός Γ.:Ο θεσμός της οικογένειας στα σχολικά εγχειρίδια, Αθήνα 1992
- Βαγιανός Γ.:Πολιτισμός και γυναίκα.κοινωνικο-πολιτιστική θεώρηση.εκδ.Γρηγόριος Παλαμάς,Θεσ/νίκη 1993
- Βαγιανός Γ.:Η σχολική τάξη και προεκτάσεις της.Ανάγκες η απαιτήσεις του σύγχρονου ιστορικού μαθήματος,εκδ.Γρηγόριος Παλαμάς,Θεσ/νίκη 1999
- Βαγιανός Γ.:Ο μύθος.Μέσο επικοινωνίας και κατανόησης,εκδ.Γρηγόριος Παλαμάς,Θεσ/νίκη 1999
- Βαγιανός Γ.:Η διδακτική της ιστορίας μέσα από τα λογοτεχνικά κείμενα.εκδ, Έλλην,Αθήνα 1995
- Βοσνιάδου Στ.:Κείμενα εξελικτικής ψυχολογίας:Β΄τόμ.Σκέψη), Αθήνα Gutenberg,1992
- Βέλτσου Γ.:Κοινωνιολογία των θεσμών,Αθήνα 1997
- Βερτσέτης Αθ.:Η παιδαγωγική στους αρχαίους συγγραφείς:Αθήνα 1998
- Βερτσέτης Αθ.:Διδακτική Αρχαίων Ελληνικών, Αθήνα 1994
- Bloom B.S et at:Ταξινομία διδακτικών στόχων,Μτφρ.Λαμπράκη-Παγανού Α.,Αθήνα 1986
- Βουδούρη Αγγελ.:Σημειώσεις στατιστικής:Αθήνα 1997
- Γαλανάκη Ε.:Οι φιλίες των παιδιών.Εξελικτική ψυχολογία. Πανεπιστημιακές σημειώσεις:Αθήνα 2000
- Γέμτος Π.:Οι κοινωνικές επιστήμες.Εκδ.Τυπωθήτω,Αθήνα 1996
- Γέρου Θ.:Αντιδημοκρατική Εκπαίδευση,Αθήνα 1975
- Γεώργας Δ.:Κοινωνική ψυχολογία,τ. Α΄ και τ. Β΄, Αθήνα 1986
- Γεωργούλη Κ.:Γενική παιδαγωγική,Αθήνα 1973
- Γιανναράς Χ.:Ελληνότροπος πολιτική,εκδ.Ικαρος,Αθήνα 1996
- Γκίβαλος Μ.:Επιστημολογία-Γνωσιοθεωρία-Μεθοδολογικά πρότυπα.Αθήνα 1998
- Γκίβαλος Μ. : Επιστήμη, γνώση και μέθοδος, εκδόσεις Νήσος, Αθήνα 2003.
- Guibran ,Halil:**Ο Προφήτης. Ο κήπος του Προφήτη. Μτφρ, Ε. Γράψα: Αθήνα 1974
- Claparede E.: Ψυχολογία του παιδιού και πειραματική παιδαγωγική, τόμος Α΄, μτφρ. Χ. Πάτσης, εκδ.: Νέο σχολείο, Αθήνα 1951
- Γκλιάου Ν.:Οικογένεια και σχολείο,στα έργα της Άλκης Ζέη,Διδακτορική Διατριβή,Αθήνα 1993

15 Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 5ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα «Μαθαίνω πώς να μαθαίνω», 7-9 Μαΐου 2010

Γκόβαρης Χρ.:Εισαγωγή στη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση,Αθήνα 2000.

Γκράμσι Α.:Οι διανοούμενοι,Αθήνα 1972

Γληνός Δ.:Ενας άταφος νεκρός,Αθήνα 1925

Γληνός Δ.:Τριλογία του πολέμου,Αθήνα 1976

Γραμματάς Θ.:Δοκίμια Θεατρολογίας,Αθήνα 1990

Δανασσής-Αφεντάκης Αντ.:Θεματική της παιδαγωγικής Επιστημης.,Αθήνα 1992

Δανασσής-Αφεντάκης Αντ .:Σύγχρονες τάσεις αγωγής,Αθήνα 1995

Δανασσής-Αφεντάκης Αντ:Μάθηση και ανάπτυξη,Αθήνα 1994

Δελμούζος Α.:Το κρυφο σχολείο:1908-1911,Αθηνά 1930

Δημαράς Α.:Το αλφαβητάρι με τον ήλιο,Αθήνα 1976

Δημητρακόπουλος Μ.:Ερευνητική και Διαφωτισμος.Αθηνά 1996

Δήμου Γ.:Παιδαγωγική του λόγου και της ομιλίας,Αθήνα 1991

Δήμου Ν.:Προσεγγίσεις,εκδ.Διαχρονική,Αθήνα 1979

Εξαρχάκος Θ.:Διδακτική Μαθηματικών. Αθήνα 1998

Εξαρχόπουλος Ν.:Ποιος τις πρέπει να είναι ο διδάσκαλος.Αθήνα 1907

Ηλιού Μ.:Εκπαιδευτική και κοινωνική δυναμική.Αθηνά 1984

Θεοδωροπούλου Έλενα.:Κείμενα παιδείας,Αθηνά 1999

Ιμβριώτη Ρ.:Παιδεία και κοινωνία,Αθηνά 1978

Ιωαννίδης Ι.Δ.:Παιδαγωγική ψυχολογία,Αθηνά 1980

Καϊλα Μ-Πολεμικός Ν.-ΞανθάκουΓ.:Η σχολική φοβία,εκδ.Ελληνικά Γραμματα,Αθηνά1998

Καλαβάσης Φ.:Επικοινωνιακές επισημάνσεις μαθηματικών δραστηριοτήτων,Αθηνά 1994

Κακάμπουρα-Τίλη Ρ.:Ανάμεσα στο αστικό κέντρο και τις τοπικές κοινωνίες.:Οι σύλλογοι της επαρχίας Κόνιτσας στην Αθηνά,Αθηνά 1998

Κακίση –Παναγοπούλου Λ.:Στοιχεία Εικαστικής Αγωγής-Κι όμως ζωγραφίζουν.Αθήνα1987

Καπλάνογλου Μ.: Τα παραμύθια στα ελληνικά περιοδικά για παιδιά και νέους :1836-1922), Διδ. Διατριβή, Αθήνα 1996.

Καστοριάδης Μ.: Το επαναστατικό πρόβλημα σήμερα, Αθήνα 1984.

Κατέβας Γ.: Η προσχολική αγωγή ως Θεσμός ΟΑΕΔ, Αθήνα 1987.

Κατσίκη-Γκίβαλου Α.: Φιλολογικές διαδρομές, Αθήνα 1990.

Καρούση Σόνια: Τα λάθη των μαθητών στα μαθηματικά και ο ρόλος τους στην εκπαίδευση των δασκάλων του Δημοτικού Σχολείου, Διδ. Διατριβή, Αθήνα 1995.

Κεκές Ι.: Έρευνα περιβαλλοντικής αγωγής στο σύγχρονο ελληνικό σχολείο μέσω της εφαρμογής προγραμμάτων διαχείρισης απορριμάτων, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα 1994.

Κιτσαράς Γ.: Προγράμματα προσχολικής αγωγής, Ρέθυμνο 1988.

16 *Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 5ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα «Μαθαίνω πώς να μαθαίνω», 7-9 Μαΐου 2010*

Κιτσαράς Γ.: Το Νεοελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα. Εξέλιξη Εκπαίδευσης και Γλώσσας: Πάτρα 1996.

Κλεάνθης-Παπαδημητρίου Μ.: Η Νέα Αγωγή, τόμοι 3, Αθήνα 1982.

Κογκούλη Ι.: Η σχολική τάξη ως κοινωνική ομάδα, Θεσ/νίκη 1984.

Κοντάκος Αν.: Γλώσσα, Σκέψη, Πολιτισμός, περ. Γλώσσα τ. 4, Άνοιξη 1997.

Κορδάτος Ι.: Ιστορία του γλωσσικού μας προβλήματος, Αθήνα Ι 473.

Κορωνάιου Α.: Κοινωνιολογία του ελεύθερου χρόνου, Εκδ. Νήσος, Αθήνα 1996.

Κοσμόπουλος λ.: Σχεδιοδυναμική Παιδαγωγική του Προσώπου, Αθήνα 1997.

Κοσσυβάκη Φ.: Διδακτική, Παιδ/κή Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια τ. 3. Αθήνα 1989.

Κουκουλομάτης Δ.: Το Θείο στη Νεοελληνική Φιλολογία, Έλλην, Αθήνα 1992.

Κουράκης Ιωσήφ: Ανίχνευση στον κόσμο ων Μαθησιακών Διαταραχών, Αθήνα 1997.

Κουρέα Η.Χ.: Σχολείου και Κοινωνία, Αθήνα 1975.

Κουτσάκος Ι.Γ.: Σύγχρονη Διδακτική, Λευκωσία 1980.

Κουτσουβάνου Ε.: Η θεωρία του Piaget και παιδαγωγικές εφαρμογές στην προσχολική εκπαίδευση, Αθήνα 1994.

Κωνσταντίνου Χαρ.: Παιδαγωγική θεωρία και πράξη, Αθήνα 1994.

Λελεντζή Β.: Συνεχιζόμενη Εκπαίδευση, Διεπιστημονική - ΔιαΘεματική προσέγγιση, Διπλωματική εργασία Master στο Π.Τ.Δ.Ε. Αθηνών, Αθήνα 1997.

Λένιν Β.: Για την εκπαίδευση, Αθήνα 1976.

Λένιν Β.: Τα καθήκοντα της επαναστατικής νεολαίας, Αθήνα.

Λεοντσίνης Γ.: Ζητήματα Νεότερης Ελληνικής Ιστορίας και Εκπαίδευσης, Αθήνα 1995.

Λυδάκη Α. - Μπαλαμέ και Ρόμα. Οι Τσιγγάνοι των Άνω Λιοσίων, Αθήνα 1997.

Μαλαφάντης Κ.: Γλωσσοπαιδαγωγικές απόψεις στο έργο του Κ. Παλαμά, Παν/μιο Πατρών 1989.

Μαλαφάντης Κ.: Οι «Αθηναϊκαί Επιστολαί» του Γρηγορίου Ξενόπουλου στη «Διάπλασιν των παιδων» (1896-1947), Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα 1997.

Μάρκου Γ.: Η πολυτεχνική αγωγή και εκπαίδευση σε χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού, περ. Νεοελληνική παιδεία, τ. Ι, Απρίλης 1985.

Μαρξ Καρλ: Το κεφάλαιο, τόμοι Α' & Β', Αθήνα 1963.

Μασσιάλας Β.: Το σχολείο εργαστήριο ζωής, Αθήνα 1984

. Μαυροειδής Γ.: Η γωνιά των παιχνιδιών στο σχολείο, Αθήνα 1990.

Μερακλής Μ.Γ.: Το λαϊκό παραμύθι: Κείμενα παραμυθολογίας: Αθήνα 1999.

Μεταξάς Α.Ι.: Πολιτική κοινωνικοποίηση, λθήνα 1977.

Μπαμπινιώτης Ι.: Θεωρητική γλωσσολογία, Αθήνα 1980.

17 *Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 5ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα «Μαθαίνω πώς να μαθαίνω», 7-9 Μαΐου 2010*

Μπαμπάλης Θωμάς:2005):Παιδιά μονογονεϊκών οικογενειών:βοηθώντας στη σχολική προσαρμογή τους.Ατραπός ,Αθήνα .

Μπέλλας Θρ.: Η έρευνα στις επιστήμες της συμπεριφοράς, Αθήνα

Μπουζάκης Σ.: Παιδαγωγικοί και κοινωνιολογικοί προβληματισμοί, Αθήνα 1986.

Μπαμπάλης Θωμάς:Παιδιά μονογονεϊκών οικογενειών:βοηθώντας στη σχολική προσαρμογή τους.Ατραπός ,Αθήνα .2005.

Μπούφη Άντα: Διδακτική Μαθηματικών: Αθήνα 1997.

Μυλωνάκου-Κεκέ Ζ.: Η δυναμική της οικογένειας μέσα από τα παιδικά σχέδια :έρευνα στο σχολικό περιβάλλον με την αξιοποίηση του Σχεδίου της οικογένειας σε δράση, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα 1996.

Νάκας Θ.: Γλωσσοφιλολογικά τ. Α', τ. Β' και τ. Γ', Αθήνα 1996.

Ντενίσση Σοφία: (2014):Ανιχνεύοντας την «αόρατη» γραφή. Γυναίκες και γραφή στα χρόνια του ελληνικού διαφωτισμού-ρομαντισμού, Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 2014.

Νικολάου Γ.: Πολυπολιτισμική εκπαίδευση στο Ελληνικό Σχολείο. Παιδαγωγική και διδακτική προσέγγιση της δράσης των εκπαιδευτικών με στόχο την ομαλή σχολική ένταξη των μαθητών με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα 1999.

Νούτσος Χ.: Ιδεολογία και εκπαιδευτική πολιτική, Αθήνα 1986.

Ξανθάκου Γ.: Η δημιουργικότητα στο Σχολείο. Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998.

Ξωχέλλης Π.: Το εκπαιδευτικό έργο ως κοινωνικός ρόλος, Θεσ/νίκη 1984.

Ξωχέλλης Π.: Θέματα εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, Αθήνα 1981

Παπαδόπουλος Ν.: Εφηβεία η ηλικία των προβλημάτων, Αθήνα 1978.

Παπαδόπουλος Ν. - Ζάχου Δ.: Ψυχολογία, Αθήνα 1985.

Παπαϊωάννου Α.: Σκοποί και στόχοι της παιδείας, Κύπρος 1977.

Παπαμαύρος Μ.: J.H. Pestalozzi: Η ζωή και η δράση του, Αθήνα 1929.

Παπανούτσου Ε.: Φιλοσοφία και Παιδεία, Αθήνα 1977.

Παπανούτσου Ε.: Παιδεία το μεγάλο μας πρόβλημα, Αθήνα 1976.

Παλαιολόγου Γ.: Γενική Παιδαγωγική, Αθήνα 1960.

Παμουκτσόγλου Α.: Εννεάχρονη υποχρεωτική εκπαίδευση :1975-1990), Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα 1997.

Πανταζής Β.: Χάρτες και ιδεολογίες. Ο προσανατολισμός των χαρτών και η μοίρα των λαών. Αθήνα 1989.

Παπαρίζος Χρ.: Η μητρική γλώσσα στο σχολείο. Αθήνα 1993.

Παπάς Α.: Μαθητοκεντρική διδασκαλία, τόμοι 3, Αθήνα 1990

Παπάς Α.: Διδακτική Γλώσσας και κειμένων, τόμοι ΑΒ Αθήνα 1995.

Παπάς Α.: Το προφίλ του Δασκάλου , 1997.

Παπάς Α.: Διαπολιτισμική Παιδαγωγική και Διδακτική, τ. Α', Αθήνα 1998.

18 Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 5ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα «Μαθαίνω πώς να μαθαίνω», 7-9 Μαΐου 2010

Παπάς Α.: Το αξιακό τρίπτυχο της 25ης Μαρτίου 1821, Αθήνα 1998.

Παπάς Α.: Η Αντιπαιδαγωγικότητα της Παιδαγωγικής, Αθήνα 1999.

Παπασταμάτης Α.: Τα ολιγοθέσια σχολεία της ελληνικής υπαίθρου, Εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1996.

Παπαστάμου Σ.: Μιορίνι Γκαμπριέλ, Μειονότητες και εξουσία, Αθήνα, Αλέτρι, 1983.

Σπετσιέρης Κ.: Θεωρία της παιδείας, Αθήνα 1960.

Τερζής Ν.: Η παιδαγωγική του Αλέξανδρου Π. Δελμούζου, Θεσ/νίκη, 1983.

Τζούλης Αθ.: Το ασυνείδητο και η συμβολική τάξη, Αθήνα 1985

Τσαρδάκης Δ.: Ο άνθρωπος στα δίχτυα της Manipulaion, Αθήνα 1983.

Τσαρδάκης Δ.: Διαδικασίες κοινωνικοποίησης, Αθήνα 1984.

Τσιπλητάρης Α.: Αντιαυταρχική αγωγή, ΕΒΔ 1984.

Φασούλης Κ.: Η διαχρονική εξέλιξη και αξιολόγηση των διοικητικών, εκπαιδευτικών και οικονομικών Θεσμών των Α.Ε.Ι. της Ελλάδας :1837/1996), Διδακτορική διατριβή, Αθήνα 1997.

Φλουρής Γ. - Gagne R.: Θεμελιώδεις αρχές μάθησης και της διδασκαλίας, 1980.

Φυριπής Ε.: Ευρωπαϊκή επίδραση στην Ελληνική εκπαιδευτική πολιτική κατά τον 19ο αιώνα, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα 1997.

Χαραλαμπάκης Χ.: Γλώσσα και Εκπαίδευση. Θέματα διδασκαλίας της Νεοελληνικής Γλώσσας, Αθήνα 1994.

Χαραλαμπάκης Χ.: Γλωσσαλγήματα, Γεννάδειος Σχολή, Αθήνα 1997.

Χαραλαμπάκης Χρ.: Νεοελληνικός λόγος, Αθήνα 1999.

Χαραλαμπόπουλος Β.: Οργάνωση της διδασκαλίας και της μάθησης, Αθήνα.

Χρυσοφίδη Κ.: Σύγχρονοι Διδακτικοί Προβληματισμοί, Εκδ. Σμυρνωτάχης, Αθήνα 1991.

Χρυσοφίδης Κ.: Βιοματική-Επικοινωνιακή Διδασκαλία, Εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1996.

Ψαλίδα Κ.: Νέες κατευθύνσεις για τις εξετάσεις, Ιωάννινα. Ψαχαρόπουλος-Καζαμίας Α.: Η μελέτη αναπτύξεως μεταγυμνασιακής Εκπαίδευσης, ΥΠΕΠΘ, Αθήνα 1978, Ανέκδοτη μελέτη.

Whilmor D.: Η χαρά της Μάθησης, Μετάφρ.: Κ. Δάλκας, Αθήνα 1997.

Ενδεικτική ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Aebli ,Hans Zwölf Grundformen des Lehrens.Eine allgemeine Didaktik aus psychologischer Grundlage.2.Aufl.1985.

Allesch Christian:Elfriede Billman-Mahecha:Hrsg :Perspektiven der Kulturpsychologie.1990.

19 *Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 5ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα «Μαθαίνω πώς να μαθαίνω», 7-9 Μαΐου 2010*

Argyle,M.:Henderson,M:Die anatomie menschlicher Beziehungen.Spielregeln des Zusammenlebens 1987 Leinen

Arnold R.:Writing development : Magic in the brain:Philadelphia 1991.

Arnold,Eva : Sonntag,Ute:Hrsg :Ethische aspecte der Psychosozialen Arbeit.1994.

Bain,Richard:Looking into language-Classroom approaches to unowlegde about language.London 1992.

Baker Collin:Foundations of bilingual Education and bilingualism.Multilingual Matters , London.1993.

Beard R:Children's writing in the primary school:Leeds university,Advisory Editor,1983.

Bettmer,Franz:Strafrecht und Soxialarbeit.Zur revision einer fragwurtigen Allianz.1995.

Black Ledge Adrian:Teaching bilingual children:England-London:1994.

Boud D. and Miller N.:Working with experience:Animating learning,London,Routledge,1997.

Bourdie P.:Raisons Pratiques.Sur le theorie de l'action,Paris,Seuil,1994.

Browne Anna:Helping children to write ,Paul Chapman publishing,London 1993.

Dewey L.:Democracy and Education,NY,Macmillan,1961.

Dreikurs,Rudolf:/Vicki Soltz:Kinder fordern uns heraus,Wie erziehen wir sie zeitgemass?Aus dem Englischen ubersetzt von Erik A.Blumenthal.17.Aufl.1986 Leinen

Farrell P:Multicultural Education:Suffolk 1990.

Freire P.:Pedagogy of Hope,Reliving Pedagogy of the Oppressed,NY.Continuum,1995.

Freire P.:Pedagogy of the Oppressed,Harmondsworth,Penguin,1972.

Hellenic Studies Forum:Greeks in English speaking countries.Melbourne 1993.

Keel Pat:Assesment in the anulti-ethnic primary classroom,Trentham books,Staffordshire 1994.

Leicester,Mal:Multicultural Education:From theory to Practice,Berkshire 1989.

Lorenz W.:Social work in a changing Europe.London,Rautledge.1994.

Reich,Hans:Interkulturelle Pädagogic-eine Zwissenbilanz,in:Zeitschrift fur pädagogik,1994.

Schilling Johannes:Didaktik/Methodik der sozialpädagogik.Studienbucher fur soziale berufe.2.Auflage.1995.

Tenant M.:Psychology and adult learning,London,Routledge,1996.

Willchelm Reich:Άκου ανθρώπακο. Μτφρ:Δ.Παπαδητρίου. Orgone Institute Press,Inc.1948.

Browne Anna:Helping children to write, Paul Chapman publishing, London 1993

Carle, E.: The very hungry caterpillar, Putnam, New York 1984.

Clark.J.: Patterns of thinking: Integrating Thinking Skills in content teaching, Allyn and Bacon, Boston 1990.

Eysenck H.: Genius: The natural history of creativity. Cambridge

20 Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και
Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 5ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα «Μαθαίνω πώς να
μαθαίνω», 7-9 Μαΐου 2010

University Press, New York.

Kearney, R.: The wake of imagination, Routledge, London 1994.

Mayer, M.: There' s an alligator under my bed, Dial Books for young
children, New York 1987.